

Mirosław Minkina
Akademia Podlaska
Siedlce

Zagrożenia wywiadowcze dla Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego

Pojęcie wywiad rozumiane jest różnie przez różnych ludzi. W 1949 roku Sherman Kent zaproponował prostą, a jednocześnie zrozumiałą definicję wywiadu: „Rodzaj wiedzy, którą musi posiadać dane państwo, dotyczącej innych państw, w celu zagwarantowania sobie pewności, że w wyniku niewiedzy polityków i żołnierzy nie ucierpią jego interesy, a podejmowane działania nie będą skazane na niepowodzenie”¹. Kent twierdził także, że wywiad oznacza wiedzę, organizację i aktywność². Wiedza rozumiana jest jako produkt powstający w wyniku intelektualnego podejścia do identyfikacji lub rozwiązania problemu. Uzyskanie tej wiedzy wymaga funkcjonalnej organizacji, złożonej z określonych struktur i ludzi. Zorganizowana wiedza przybiera formę produktu informacyjnego, np. bazy wiedzy, informacji o bieżących wydarzeniach i zjawiskach, ocen i prognoz wywiadowczych. Aktywność zaś wyraża się w procesie wywiadowczym i określonych procedurach postępowania.

Wywiad jest też rozumiany jako proces i zawód. Proces dotyczy procedur i sposobów zbierania informacji z możliwie różnorodnych źródeł, poddaniu informacji, przetworzeniu i analizie oraz przekazaniu rezultatów tego procesu do odbiorcy. Zawód to osoby, funkcjonujące w strukturze organizacyjnej – instytucji wywiadowczej – posiadające określone przygotowanie, kwalifikacje i umiejętności.

Zadaniem wywiadu jest zdobywanie informacji o podmiotach zagranicznych, istotnych dla bezpieczeństwa państwa, które mogą – w pośredni lub bezpośredni sposób – potencjalnie zagrozić funkcjonowaniu różnych elementów systemu politycznego: organów państwowych, partii politycznych, organizacji i grup społecznych. Wywiad uwzględnia w swoim działaniu potrzeby rządu, jego aspiracje oraz kierunki polityki zagranicznej, a także realia i specyfikę własnego kraju. Realizując swój mandat, służby wywiadu wykorzystują wszystkie możliwe źródła oraz różnorodne instrumentarium tajnych metod i technik. Za-

¹ S. Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy*, Hamden (CT) 1965, s. 3. Cyt. za: D.H. Deearth, *Introduction: Thinking About Intelligence*, w: *Strategic Intelligence: Theory And Application*, wyd. 2, Carlisle Barracks–Waszyngton (DC) 1995, s. 2.

² Ibidem, s. 2.

dania wywiadów mogą różnić się w zależności od państwa, ale można, jak się wydaje, sformułować zadania, które są wspólne dla wszystkich służb.

Nie wnikając w rozważania definicyjne dotyczące rozumienia pojęcia zagrożenie, przyjmijmy za Ryszardem Ziębą, że zagrożenie oznacza jakieś zjawisko lub tylko dysproporcję w zasobach, które powodują zaniepokojenie, obawy i lęk³. Z punktu naszych rozważań przydatna wydaje się również definicja Stanisława Dworeckiego, który określa zagrożenie dla państwa jako taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.⁴. „A zatem zagrożenia wywiadowcze dla funkcjonowania systemu politycznego RP, oznaczają wykreowanie, w rezultacie działalności obcych wywiadów, stanu zaniepokojenia z powodu prawdopodobieństwa wystąpienia splotu wydarzeń ograniczających funkcjonowanie systemu politycznego w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym. W praktyce działania wywiadu polegają na organizowaniu funkcjonalnego systemu zbierania informacji, przydatnych podmiotom zagranicznym, dla których Polska jest obiektem zainteresowania informacyjnego (wywiadowczego), służących podejmowaniu określonych decyzji politycznych”.

Zainteresowanie wywiadowcze systemem politycznym Polski realizowane jest w ramach działań określanych pojęciem wywiad strategiczny, który sugeruje, że jest to proces zbierania i zapewnienia informacji niezbędnych instytucjom rządowym do realizowania polityki na szczeblu strategicznym w zakresie bezpieczeństwa narodowego w czasie pokoju i wojny. Wywiad strategiczny wykazuje tendencje do szerokiego obejmowania różnych dziedzin – politycznej, ekonomicznej, społecznej, naukowo-technicznej, socjologicznej, kulturalnej, wojskowej itp. W każdej z nich coś się codziennie dzieje, a wiele ma istotne znaczenie w podejmowaniu decyzji przez polityków i administrację państwową krajów zainteresowanych RP. Informacje zebrane o naszym kraju będą służyły do podejmowania działań wspierających proces podejmowania decyzji politycznych, które mogą być sprzeczne z interesami i priorytetami RP w zakresie bezpieczeństwa narodowego, polityki oraz gospodarki. Wybór tych informacji jest jednym z zadań instytucji wywiadu strategicznego⁵. W działaniach wywiadowczych w stosunku do Polski można wyodrębnić obszary odpowiadające poszczególnym komponentom wywiadu strategicznego⁶.

³ R. Zięba, *Pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008, s. 25.

⁴ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 61.

⁵ R. H. Mathams, *The intelligence Analyst's Notebook*, w: *Strategic Intelligence: Theory...*, s. 77.

⁶ *Ibidem*, s. 78-82.

Wywiad polityczny

System polityczny państwa stanowi obszar zainteresowania wywiadu politycznego. Pozycja kraju na arenie międzynarodowej zależy od jego skuteczności oraz sposobu kierowania państwem, kierownictwa politycznego, wewnętrznej stabilności, sytuacji ekonomicznej, uczestnictwa i miejsca w sojuszach politycznych, gospodarczych i wojskowych, a także od zdolności wpływania na decyzje i zachowanie innych krajów. Znajomość procesu podejmowania decyzji pozwala na zrozumienie ich genezy oraz prognozowanie. Choć Polska jest krajem demokratycznym i posiada system polityczny podobny do wielu innych państw, to funkcjonowanie administracji państwowej ma narodową specyfikę. Dla wywiadów istotne będzie monitorowanie negatywnych zjawisk i tendencji, jak chociażby hipotetyczna rozbieżność pomiędzy wykonywaniem konstytucyjnych zadań a kreowaniem rozwiązań służącym określonym interesom korporacyjnym. Zadaniem wywiadu politycznego jest diagnoza rzeczywistego stanu systemu politycznego państwa, obejmująca w szczególności zasady ustrojowe, działania władz, politykę zagraniczną, partie i procedury wyborcze, grupy nacisku i interesów, ruchy wywrotowe⁷. Najbardziej rozległym i priorytetowym zadaniem służb wywiadowczych zbierających informacje w tym obszarze jest polityka zagraniczna i bezpieczeństwa. Zadanie obejmuje informacje i wczesne ostrzeżenie o wydarzeniach i zjawiskach, które mogą wpłynąć na bezpieczeństwo oraz interesy narodowe podmiotów prowadzących działania wywiadowcze oraz pozwolą na stosowną i we właściwym czasie podjętą reakcję. Wcześniejsze ostrzeżenie pozwala na uniknięcie, kryzysu lub konfliktu, który mógłby wiązać się z użyciem sił zbrojnych lub innych środków nacisku dyplomatycznego, politycznego czy ekonomicznego. Z drugiej strony, informacje z wywiadu zagranicznego mogą służyć celowemu wywołaniu konfliktu i pożądanemu rozwojowi wydarzeń. Pozwalają na wybór z wielu możliwych opcji tej, która będzie najlepiej służyła interesom bezpieczeństwa narodowego⁸. Instrumentarium wywiadu wykorzystywane jest także do wsparcia działań dyplomatycznych oraz negocjacji porozumień międzynarodowych, w których Polska jest stroną.

Wywiad ekonomiczny

Wywiad ekonomiczny zbiera i analizuje informacje dotyczące sposobu wykorzystywania zasobów naturalnych, ludzkich, funkcjonowania gospodarek narodowych oraz stosunków ekonomicznych z innymi krajami. Potencjał gospodarczy stanowi jeden z najważniejszych składników politycznej pozycji państwa w środowisku międzynarodowym, zdolności strategicznych, możliwości nabywania oraz wykorzystania nowoczesnych technologii. Uwarunkowania i realia gospodarcze, w tym możliwości produkcyjno-eksportowe mają także decydujący wpływ na potencjał militarny i możliwości prowadzenia operacji wojsko-

⁷ M.B. Mahle, *Denial and Deception. An Insider's View of CIA from Iran-Contra to 9/11*, Nowy Jork 2004, s. 91.

⁸ Ibidem, s. 90.

wych. Wywiad ekonomiczny interesują nie tylko podstawowe dane statystyczne i oficjalnie publikowane wskaźniki ekonomiczne. Do szczególnie istotnych należy zaliczyć funkcjonowanie przedsiębiorstw wydobywających surowce strategiczne. W przypadku, kiedy kraj uzależniony jest od importu surowców strategicznych (jak zależność energetyczna Polski), w czasie konfliktu i działań bojowych dostęp do nich może być zablokowany, a zakłócenia w dostawach będą miały wpływ na osłabienie jego siły. Zakłócenia w dostawach energii mogą być wykorzystywane w celu wywierania presji politycznej. Informacje wywiadu ekonomicznego pozostają również w zainteresowaniu sztabów sił zbrojnych. Najbardziej przydatna – z punktu widzenia wojskowego planowania operacyjnego – będzie ocena możliwości mobilizacyjnych gospodarki⁹.

Wywiad sił zbrojnych (wywiad wojskowy)

Prowadzony jest głównie na zapotrzebowanie ministerstw obrony, dowództw i sztabów sił zbrojnych. Inne urzędy państwowe takie jak m.in. agencje bezpieczeństwa narodowego, ministerstwa spraw zagranicznych i gospodarki bardziej potrzebują informacji o charakterze politycznym i ekonomicznym. Wywiad wojskowy obejmuje rozpoznanie sił lądowych, morskich i powietrznych. Kieruje swoje zainteresowanie na rzeczywisty potencjał obronny ewentualnego przeciwnika, możliwości jego wykorzystania, strategię i doktrynę, struktury oraz administrowanie systemem obronnym. Wywiad wojskowy nie zawęża swoich zainteresowań jedynie do aspektów czysto militarnych. Siła militarna państwa – potencjalnego przeciwnika – jest pochodną wielu czynników: geograficznych, ekonomicznych, politycznych i społecznych. Uzbrojenie i sprzęt wojskowy zależy od możliwości ekonomicznych, a także od poziomu naukowo-technicznego. Zdolności produkcyjne gospodarki narodowej na rzecz sił zbrojnych są funkcją zasobów naturalnych (geograficznych), natomiast rozwój naukowo-techniczny – funkcją potencjału osobowego i wydatków w budżecie państwa na badania naukowe. Dla wywiadu wojskowego istotnym czynnikiem jest poziom poparcia społecznego dla sił zbrojnych oraz realizowanych przez nie zadań. O ile w kwestii obrony własnego terytorium społeczeństwa są zgodne, o tyle w przypadku użycia sił zbrojnych poza granicami własnego kraju, szczególnie w misjach i operacjach pokojowych, w których należy liczyć się ze stratami materialnymi i ofiarami, poziom poparcia bywa różny – bardzo często niewielki. Na zdolności bojowe sił zbrojnych mają wpływ konstytucyjna i prawna podstawa ich istnienia, stopień możliwości wpływu przedstawicieli wojska na decyzje polityczne oraz tradycje wojskowe¹⁰.

⁹ *Intelligence Analyst Course Textbook*, Waszyngton (DC) 2000, s. II-3-3–II-3-5.

¹⁰ O zainteresowaniu wywiadu wojskowego różnorodną problematyką świadczy strategia Agencji Wywiadu Obronnego Stanów Zjednoczonych Ameryki wyartykułowana w dokumencie „Defence Intelligence Strategy” (Waszyngton 2008).

Wywiad biograficzny

Wywiad biograficzny zajmuje się osobami pochodzącymi lub zamieszkującymi państwa (regiony) zainteresowania wywiadowczego (np. kluczowymi politykami, wojskowymi, biznesmenami), uwzględniając ich cechy charakterologiczne, profil osobowości, życiorys, karierę zawodową, zainteresowania, przyzwyczajenia. Chodzi tu zarówno o ludzi, których działalność ma istotne znaczenie dla kształtowania polityki państwa obecnie, jak i mogące wywierać podobny wpływ w przyszłości. Wywiad biograficzny poszukuje informacji, które mogą pomóc w przewidywaniu zachowań i możliwych decyzji tych osób w określonych sytuacjach. Większość informacji biograficznych publikują źródła oficjalne (np. prasa, zasoby internetowe). W analizie biografii wykorzystywane są często bardziej wyspecjalizowane metody, np. analiza psychologiczna lub analiza powiązań polegająca na identyfikowaniu roli i pozycji w środowisku, poziomu i częstotliwości kontaktów w określonej grupie i poza nią, a także zależności jednostkowe i grupowe¹¹.

Wywiad naukowo-techniczny¹²

Obejmuje możliwości naukowo-techniczne państw zainteresowania, wyniki badań, programy naukowe i wdrożeniowe oraz procedury badawcze. Potencjał naukowo-techniczny danego państwa stanowi funkcję jakości edukacji, otrzymywanych funduszy na badania oraz stosunku opinii publicznej do nauki. Istotne są informacje na temat głównych instytucji naukowo-badawczych, współzależności między nimi, finansowanie, zadania państwa w zakresie koordynacji i nadzoru, a także udział podmiotów prywatnych w działalności naukowo-badawczej. W zakresie badań nad nowymi systemami uzbrojenia i sprzętu wojskowego¹³ pokrywa się tematycznie z zainteresowaniami wywiadu wojskowego i ekonomicznego. Użyteczne dla wywiadu są informacje o uczelniach państwowych i prywatnych, ich zasadach finansowania, stypendiach, programach badawczych oraz wykorzystaniu absolwentów na rynku pracy. Państwa strzegą swoich tajemnic związanych z realizacją projektów badawczych dotyczących przede wszystkim elektroniki, biotechnologii oraz atomistyki, gdyż osiągnięcia w tych dziedzinach nauki przekładają się na szybki rozwój ekonomiczny państwa. W przypadkach, gdy nie możliwe jest zdobycie szczegółowej wiedzy na ten temat, wywiad stara się zidentyfikować zjawiska świadczące o intensywności i zaawansowaniu prac. Interesujące wnioski można wyciągnąć z monitorowania importu materiałów związanych ze szczególnym rodzajem badań, budową infrastruktury badawczej, wprowadzania nadzwyczajnych środków bezpieczeństwa w niektórych obiektach oraz wysokie dochody określonych grup naukowców.

¹¹ *An Introduction to Intelligence Analysis*, Waszyngton (DC) 2004, s. 27-28.

¹² Szerzej na temat wywiadu naukowo-technicznego zob. W.Z. Czerniak, *Tajny przemysłowego szpionażu*, Moskwa 2002.

¹³ M. Zacharski, *Nazywam się Zacharski. Marian Zacharski*, Poznań 2009, s. 41, 105, 127-128.

Wywiad socjologiczny

Prowadzenie wywiadu socjologicznego wynika z obiektywnej odmienności społeczeństw i ich specyficznych cech społecznych i kulturowych, historii, języka, religii, systemu wartości. Wszechstronne zdefiniowanie społeczeństwa jako bytu wielowymiarowego i dynamicznego jest trudne, ale możliwe jest wyodrębnienie czynników – mających znaczenie z punktu widzenia wywiadu – ważnych przy podejmowaniu decyzji politycznych, w dyplomacji i ewentualnych działaniach zbrojnych. Rola wywiadu socjologicznego wzrasta w związku z udziałem sił państw zachodnich w cywilnych i wojskowych operacjach stabilizacyjnych. Uwzględnianie znacznie odmiennych realiów kulturowych świata arabskiego, Azji czy Afryki ma wpływ na skuteczność wysiłków stabilizacyjnych oraz bezpieczeństwo zaangażowanego tam personelu międzynarodowego. Oprócz zagadnień demograficznych wysiłek poznawczy i interpretacyjny wywiadu może obejmować relacje pomiędzy grupami społecznymi, policją i wojskiem a społeczeństwem. W państwach ogarniętych chaosem (nie tylko) użyteczna będzie wiedza o czynnikach etnicznych, językowych, sile struktur plemiennych, udziale pewnych grup społecznych we władzy i zjawiskach dyskryminacji grupowej¹⁴. Nie bez znaczenia pozostaje poziom wykształcenia, warunki życia i opieka medyczna. Czynnikiem, który coraz bardziej interesuje wywiad i który coraz częściej uwzględniają ośrodki decyzyjne zarówno polityczne, jak i wojskowe jest opinia publiczna, wyrażana stosunkiem społeczeństwa do problemów polityki, gospodarki i życia społecznego. Rola opinii publicznej wykorzystywana jest w działaniach i operacjach informacyjnych. Rozpatrując się opinii publicznej, nie sposób pominąć roli mediów. „Efekt CNN” umożliwiający społeczeństwom szybki dostęp do najnowszych informacji, praktycznie z każdego miejsca zdarzenia na świecie, wpływa na jej postawy i opinie, aprobatę lub dezaprobatę działań społeczności międzynarodowej.

Wywiad transportowo-telekomunikacyjny

Wywiad transportowo-telekomunikacyjny koncentruje się na infrastrukturze i funkcjonowaniu systemów przewozowych (linie kolejowe, autostrady, drogi wodne, rurociągi, porty, żegluga handlowa i lotnictwo) oraz systemie telekomunikacyjnym (cywilne i wojskowe systemy łączności, radio, telewizja, telefony, telegrafy, kable podwodne, światłowody, Internet)¹⁵. Dzięki tym informacjom udaje się określić możliwości i wrażliwości danego systemu, jak również jego kompatybilność z podobnymi systemami państwa prowadzącego wywiad. Systemy krajów wysoko rozwiniętych są bardziej złożone i kompatybilne. Z jednej strony jest to zaleta pozwalająca na sprawniejsze funkcjonowanie państw, z drugiej, złożoność i współzależność czynią cały system bardziej wrażliwy na

¹⁴ R.H. Mathams, *The intelligence Analyst's Notebook*, w: *Strategic Intelligence: Theory...*, s. 80.

¹⁵ Ibidem.

zakłócenia, a w przypadku wysokiego poziomu informatyzacji na atak cybernetyczny¹⁶.

Niezależnie od szerokiego spektrum zbierania informacji służby specjalne mogą prowadzić działania informacyjne (operacje informacyjne) służące wpływowi na decyzje poprzez kreowanie bytów w rzeczywistości medialnej. Operacje informacyjne służą kreowaniu pożądanego wizerunku (stereotypu), postaw, ocen i nastawień. Informacje przekazywane przez wywiad dotyczą postaw społeczeństwa kraju zainteresowania wywiadowczego, jego charakterystyki kulturowej, poziomu akceptacji dla rządu i jego decyzji. Wiedza taka daje możliwość prowadzenia różnorodnych działań psychologicznych i informacyjnych¹⁷.

Próbując wskazać państwa, które prowadzą działania wywiadowcze przeciwko Polsce, założono, że są to przede wszystkim Federacja Rosyjska i w mniejszym stopniu Białoruś. Można założyć, że Polska jest także obiektem zainteresowania wywiadu chińskiego¹⁸ – specjalizującego się w głównie w dziedzinie technologii i *know how* – a także wielu innych państw, ale ten problem nie będzie rozważany w niniejszym artykule.

Założenie przyjęte w stosunku do Rosji wynika z kilku przesłanek. Po pierwsze, poszerzenie UE okazało się sukcesem. Nowo przyjęte państwa zaczęły się szybko – w niektórych przypadkach spektakularnie – rozwijać. W przeciwieństwie do wzrostu rozwoju gospodarczego Rosji napędzanego wysokimi cenami ropy, gospodarki krajów nowo przyjętych swój rozwój opierają na przemyśle wytwórczym, usługach i – w coraz większym stopniu – zaawansowanych technologiach. Pozytywny wpływ wywołało także rozszerzenie NATO. Zreformowano rozbudowaną w radzieckim stylu biurokrację, rozpoczęto proces profesjonalizacji sił zbrojnych, a siły zbrojne niektórych państw – np. Polski – stały się bardziej nowoczesne i mobilne¹⁹. Wraz z uzyskiwaniem przez Polskę członkostwa w politycznych i gospodarczych organizacjach Zachodu, zaczęły one przyjmować polski punkt widzenia na zagadnienia Europy Wschodniej i obszaru WNP. Czynnikiem sprzyjającym – nieoczekiwanie dla Moskwy – dużemu znaczeniu Polski na forum unijnym jest, według Rosji, utrzymywanie przez nią strategicznego partnerstwa ze Stanami Zjednoczonymi. Nadaje ono Polsce status przyczółka amerykańskiej polityki wobec Europy Wschodniej²⁰, a jednocześnie chroni władze RP przed zdecydowanymi działaniami ze strony tych państw Unii, które preferują prowadzenie wobec Rosji polityki ugodowej. Aktywność Polski jest odbierana jako realne zagrożenie interesów rosyjskich w Europie Wschodniej oraz rosyjskiej długofalowej wizji stosunków z Unią Europejską, po-

¹⁶ W 2007 r. podczas sporu Rosji z Estonią o pomnik żołnierzy radzieckich sieci komputerowe Estonii zostały zaatakowane przesłaniem dużych ilości informacji (przypuszczalnie przez Rosję), co uniemożliwiło funkcjonowanie państwowych systemów informatycznych. Estonia zwróciła się o pomoc do NATO w celu ich odblokowania. Zob. *Cyberwarfare. The mouse that roared*, „The Economist” 2007, nr z 5 VIII.

¹⁷ Zob. G.M. Segell, *Creating Intelligence: Information Operation In Iraq*, „International Journal of Intelligence and Counterintelligence” 2009, t. 22, nr 1, s. 89-109.

¹⁸ *The Global Early-Warning Service*, „Jane’s’ Intelligence Digest” 2006, nr z 20 stycznia; *The Global Early-Warning Service*, ibidem, nr z 13 stycznia.

¹⁹ E. Lucas, *Nowa zimna wojna. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi*, Poznań 2008, s. 23.

²⁰ *Polish foreign policy. Frosty for the French*, „The Economist” 2003, nr z 27 lutego.

chodzące nie tylko z samej Polski, lecz także ze strony mających inspirować jej działania Stanów Zjednoczonych.

Po drugie. Pomimo uzależnienia od rosyjskich nośników energii, Polska dość skutecznie broni się przed podejmowanymi próbami przechwycenia związanej z nimi własnej infrastruktury. W Polsce dość często dokonywany jest przegląd relacji pomiędzy polskimi i rosyjskimi podmiotami sektora paliwowego (m.in. w pracach sejmowych komisji śledczych), co dla Rosji może stanowić pewien problem. O jego skali może świadczyć determinacja Rosji w budowie Gazociągu Północnego przez Bałtyk (kilkakrotnie droższego niż połączenie lądowe), mającego na celu przede wszystkim omińnięcie Polski, natomiast dopiero w drugiej kolejności Białorusi.

Po trzecie. Polska polityka wschodnia całkowicie sprzeczna jest z celami polityki rosyjskiej. Dążenie do utrzymania niezależności i suwerenności Ukrainy i Białorusi, a także Gruzji pozostaje w sprzeczności z dążeniami Rosji do utrzymania ich w swoim obszarze wpływów. Można przypuszczać, że wraz z rozwojem Partnerstwa Wschodniego UE, wspieranie i aktywne zaangażowanie Polski w tej inicjatywie otworzy dodatkowe pole konfrontacji politycznej.

Po czwarte. Odmienne interpretacje historii. Istnieje wiele rozbieżności w prawie dotyczących ocen historycznych, jak chociażby sprawa Katynia czy paktu Ribbentrop–Mołotow. Rosja ciągle podsyca dyskusję wokół tej problematyki²¹. Polska jest główną stroną w sporach o ocenę historyczną, a jednocześnie jej zrozumienie dotyczy obu państw, ale przedstawiane jest na forum europejskim jako „rusofobia” Polaków. Wiele do myślenia daje to, że w spory historyczne została zaangażowana Służba Wywiadu Zagranicznego FR, publikując rzekomo prawdziwe dokumenty, przedstawiające Polskę w niekorzystnym świetle²².

Zagrożenia wywiadowcze funkcjonowania systemu politycznego RP ze strony Białorusi wynikają głównie z radykalnej ich odmienności – demokratyczna Polska z jednej strony i autorytarny reżim z drugiej. Realizowana przez władze Białorusi polityka ścisłej kontroli wszystkich dziedzin życia, izolacji społeczeństwa od wpływów zewnętrznych oraz eliminowania wszelkich struktur, które nie poddają się manipulacji lub kontroli, w tym zrealizowane już w praktyce zmuszenie opozycji do działania głównie za granicą, jest bardzo skuteczna. Dodatkowo na stosunki polsko-białoruskie wpływa problem polskiej mniejszości. Białoruś konsekwentnie realizuje plan przejęcia pełnej kontroli nad Związkiem Polaków na Białorusi (ZPB), nie licząc się z protestami społeczności międzynarodowej. Reakcje strony polskiej są zręcznie wykorzystywane przez prezydenta Aleksandra Łukaszenkę do realizacji zasadniczego celu – maksymalnego ograniczanie kontaktów z Polską, odcięcie i odizolowanie społeczeństwa białoruskiego i potencjalnej opozycji od wpływu Zachodu, z którymi utożsamiana jest Polska.

Trudne jest precyzyjne definiowanie, na które elementy systemu politycznego i rzeczywistości społecznej skierowane są działania wywiadowcze przeciwko Polsce, a także innym krajom byłego bloku komunistycznego. Aktyw-

²¹ Np. zamknięcie śledztwa w sprawie Katynia i jednoczesna odmowa udostępnienia jego akt stronie polskiej.

²² *Russia, Poland and history. Mr Putin regrets*, „The Economist” 2009, nr z 3 września.

ność wywiadowcza wobec Polski prowadzona jest znanymi oraz uniwersalnymi zasobami i metodami, wykorzystywanymi w podobny sposób przez wszystkie instytucje wywiadowcze na świecie, m.in. przez:

- personel dyplomatyczny akredytowany w Polsce, w tym pracowników rezydentury wywiadu funkcjonujących w ambasadach;
- kadrowych pracowników służb specjalnych realizujących zadania wywiadowcze pod przykryciem podmiotów gospodarczych, organizacji, stowarzyszeń i fundacji;
- można przypuszczać, że dogodnym miejscem prowadzenia działalności wywiadowczej są regiony graniczące z Polską, a zwłaszcza obwód kaliniński²³.

Zagrożenia wywiadowcze dla systemu politycznego Polski wynikające z członkostwa w NATO i Unii Europejskiej

W działalności obcych służb wywiadowczych istotne są informacje mogące służyć zdyskredytowaniu Polski jako państwa współkształtującego politykę wschodnią Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego. Gdyby takie działania okazały się skuteczne, mogłyby skutkować zmniejszeniem wpływu Polski na politykę i stanowiska zajmowane przez te organizacje wobec FR. Członkostwo RP oraz innych państw w sojuszach państw zachodnich jest postrzegane w kontekście szerszym. Stając się członkiem UE, nowo przyjęte kraje rozszerzyły swoje kierunki zainteresowania oraz możliwości współdecydowania o wspólnej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Tym samym polska polityka zagraniczna, a także nowych państw, uzyskała możliwość definiowania polityki UE w stosunku do regionów i krajów, wobec których do tej pory nie była ona – ze względu na ograniczone środki i instrumenty oddziaływania – szczególnie aktywna²⁴.

Uzyskanie takiej pozycji zwiększa obszar zainteresowania wywiadów. W odniesieniu do Polski, a także innych krajów, które zostały członkami NATO i Unii Europejskiej, a wcześniej znajdowały się w radzieckiej strefie wpływów, celem polityki rosyjskiej jest odebranie im podmiotowości. Działania te mogą obejmować różne dziedziny życia społecznego, politycznego i gospodarczego, przy czym wywiad jest jednym z poważnych instrumentów w przedmiotowym zakresie. Wywiad może wspierać – informacyjnie i negocjacyjnie – przejmowanie przez rosyjski biznes, będący pod silnym wpływem państwa, w sektorach gospodarczych zajmujących się transportem i przetwórstwem surowców energetycznych. Zdobyte w ten sposób wpływy stanowią podstawę do podejmowania decyzji politycznych oraz prowadzenia operacji informacyjnych mających na celu zmniejszenie roli tych państw jako obszarów tranzytowych, które nie posiadają żadnego znaczenia dla bezpieczeństwa energetycznego Europy. Stra-

²³ Prowadzenie tego typu działań pokazuje m.in. wydalenia w 2000 r. dziewięciu dyplomatów rosyjskich za prowadzenie działań niezgodnych ze statusem dyplomaty (szpiegostwo). Zgodnie ze stosowanymi często w takich sytuacjach zwyczajami, strona rosyjska odpowiedziała w ramach retorsji analogicznie, określając działania władz polskich jako antyrosyjskie.

²⁴ *5 lat Polski w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 421.

tegicznym celem takiej działalności jest marginalizacja tych państw, a szczególnie Polski jako kraju największego, kreowanie ich wizerunku w UE i NATO jako mało znaczących i nie będących podmiotem w relacjach Rosji z państwami Europy Zachodniej i Stanami Zjednoczonymi. Cele strategiczne nie mogą być oczywiście artykułowane w sposób jawny, dlatego też działania mają charakter pośredni, ukryty, przypuszczalnie agenturalny, niewykłuczone, że „pod obcą flagą”. Wydaje się, że istotnym elementem mogą być działania lobbujące na rzecz interesów podmiotów powiązanych z Rosją.

Z rosyjskiego punktu widzenia, kraje będące w przeszłości członkami bloku komunistycznego, niezależnie od orientacji politycznych, konsekwentnie zrealizowały swoje cele strategiczne – członkostwo w NATO i Unii Europejskiej, co wiąże się z dużą niezależnością od Rosji oraz utratą możliwości oparcia stosunków dwustronnych na nieformalnych związkach elit politycznych, urzędniczych, naukowych, kulturalnych i wojskowych. W zaistniałej sytuacji jednym z kierunków działalności wywiadowczej będzie dotarcie do tych elit, wykorzystując różnego rodzaju przedsięwzięcia gospodarcze, polityczne, naukowe i kulturalne (konferencje, sympozja naukowe, targi, dni kultury, festiwale, kongresy itp.).

W wyniku rozszerzenia Unii Europejskiej prawdopodobieństwo wpływu Warszawy na zmianę polityki UE wobec Rosji stanowi poważne zagrożenie dla Rosji²⁵. Wizerunek Polski, wykreowany przez Federację Rosyjską, jest odzwierciedlony w mesjanistycznym myśleniu o Rosji jako naturalnym przywódcy i obrońcy narodów słowiańskich. Brak zgody Polski na wkomponowanie się

w ten wizerunek jest uznawany za swego rodzaju zdradę słowiańskiej wspólnoty narodów²⁶. Warto w tym miejscu przywołać również działania Federacji Rosyjskiej w zakresie opóźniania procesu rozszerzania Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz jasno sformułowaną opinię, że Rosja nigdy się z tym stanem nie pogodziła, uznając, że stanowi zagrożenie jej bezpieczeństwa i interesów.

Zagrożenia wywiadowcze dla systemu obronnego RP

Źródłem największych zagrożeń wywiadowczych dla obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych RP pozostają służby specjalne Federacji Rosyjskiej. Nie odnosząc się do faktów, które nie są znane opinii publicznej, można przyjąć, że służby te prowadzą działania agenturalne na terenie naszego kraju ukierunkowane na rozpoznawanie jednostek Wojska Polskiego, modernizacji i przystosowania SZ RP do standardów NATO. W takiej sytuacji najlepszy dostęp do niezbędnych informacji może zapewnić agentura w środowisku wojskowym lub jego otoczeniu. Sferą szczególnego zainteresowania, ze względu na informacje o charakterze ekonomicznym i obronnym, mogą być podmioty gospodarcze zajmujące się obrotem specjalnym. Z pewnością w kręgu zainteresowania służb rosyjskich znajduje się problematyka związana z planami rozmieszczenia na terytorium RP elementów obrony przeciwrakietowej, a obecnie – po rezygnacji Stanów Zjednoczonych Ameryki z dotychczasowej koncepcji – jej zmodyfikowanej wersji. W tym ostatnim przypadku osobowe ak-

²⁵ A. Bryc, *Rosja w XXI wieku. Gracz światowy czy koniec gry?*, Warszawa 2008, s. 189.

²⁶ Ibidem.

tywa wywiadowcze mogą być lokowane wśród personelu inspekcjonującego budowę i funkcjonowanie tego systemu.

Interesy Federacji Rosyjskiej zostały określone z pozycji geopolitycznych w doktrynie Iwanowa z 2003 roku, zgodnie z którymi głównym zagrożeniem stało się polityczne oddziaływanie NATO i UE na państwa WNP (zwłaszcza te, które zdecydowały się na prowadzenie bardziej niezależnej od Rosji polityki) jako czynnika promującego procesy demokratyzacyjne i utrwalającego przeprowadzone reformy, a tym samym ograniczającego wpływy rosyjskie. Z nieukrywanym niepokojem Moskwa odbiera projekt Partnerstwa Wschodniego, utożsamiany również z ekspansją Zachodu na sfery wpływów FR²⁷. Ze względu na ograniczenia w artykułowaniu swoich celów oraz argumentacji przeciw, Rosja unika jednak otwartych sformułowań, ubierając je w tezę o wzrastającym zagrożeniu militarnym ze strony Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Postrzeganie zagrożenia militarnego wyraźnie odzwierciedlają scenariusze corocznych ćwiczeń wojskowych. We wrześniu 2009 roku w zachodniej Białorusi i Rosji przeprowadzono ćwiczenie, którego scenariusz świadczy o postrzeganiu NATO jako rzeczywistego zagrożenia²⁸. W założeniu mniejszość polska w zachodniej Białorusi rozpoczęła rozruchy przeciwko rządowi w Mińsku, a jednocześnie litewscy „terrorysty” zaatakowali obwód kaliningradzki. W reakcji na te wydarzenia, ponad 10-tysięczny kontyngent rosyjsko-białoruski z obwód kaliningradzki, wzmocniony desantem z Morza Bałtyckiego i jednostkami sił specjalnych prowadzącymi działania na zapleczu przeciwnika, zdołał w krótkim czasie opanować sytuację. Powodzenie operacji sił rosyjsko-białoruskich spowodowało wkroczenie na terytorium Rosji trzech brygad NATO – estońskiej, łotewskiej i jednego z państw stacjonującej w regionie. Siły NATO zostały powstrzymane, a następnie zmuszone do wycofania się, w wyniku kontrataku przeprowadzonego skutecznie przez elitarną 76 Dywizję Powietrzno-Szturmową stacjonującą w Pskowie²⁹.

Scenariusz ćwiczenia świadczy nie tylko o postrzeganiu NATO jako przeciwnika w szeroko pojętym znaczeniu, ale wskazuje, że terytorium i sojusznicze siły zbrojne są przedmiotem szerokiego zainteresowania wywiadowczego. Opracowanie scenariusza ćwiczenia wymaga różnorodnych informacji o strukturze, wyposażeniu, procedurach operacyjnych oraz wiedzy o prowadzeniu działań przez jednostki sił zbrojnych państw Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Operacja wywiadowcze – dyskredytowanie systemu politycznego państwa – operacja wojskowa – casus gruziński

Rozpatrując potencjalne zagrożenie wywiadowcze ze strony Federacji Rosyjskiej dla systemu politycznego innych państw, spójrzmy na wywiadowcze

²⁷ *Russia and its near abroad. Neighborhood watching Russia and its near abroad*, „The Economist” 2009, nr z 7 maja.

²⁸ Ćwiczenie podzielono na dwie części: działania w rejonie północnym – kryptonim „Ładoga”, oraz w południowym – kryptonim „Zapad”. Wzięło w nim udział 13 tys. żołnierzy, czyli poniżej progu obligującego państwo prowadzące ćwiczenie do zaproszenia obserwatorów międzynarodowych.

²⁹ *War games. Jitters in eastern Europe over Russia's military manoeuvres*, „The Economist” 2009, nr z 29 grudnia Oct 29th.

aspekty konfliktu rosyjsko-gruzińskiego w sierpniu 2008 roku, rekonstruując tło i przebieg konfliktu z udziałem służb specjalnych. Analiza rozwoju wydarzeń wskazuje, że podstawą przeprowadzenia rosyjskiej operacji wojskowej było szerokie wsparcie wywiadowcze w postaci zabezpieczenia informacyjnego i rozpoznania sytuacji. Konflikt rosyjsko-gruziński obrazuje ponadto sposób działania służb specjalnych, zbierających informacje i prowadzących operacje pod kątem wydarzeń, które – jak się wydaje – wcześniej czy później musiały nastąpić³⁰.

Aktywność Federacji Rosyjskiej w zakresie wzmacniania zdolności wywiadowczych była przedmiotem dużych obaw wywiadu gruzińskiego. Podobnie jak wywiad rosyjski chciał posiadać informacje o intencjach Gruzji w regionie, tak samo wywiad gruziński był zainteresowany zamiarami Rosji. Nic więc dziwnego, że sytuacja taka kreowała liczne incydenty z udziałem obydwu stron i trwała od dłuższego czasu.

Gruzińskie służby wywiadowcze od odzyskania niepodległości usiłowały przeciwstawić się interesom rosyjskim w Gruzji. Rosyjskie media często sugerowały, że Rada Bezpieczeństwa Narodowego Gruzji oraz Departament Wywiadu mają powiązania z bojownikami czeczeńskimi. Część doniesień potwierdzało się. W październiku 2001 roku ówczesny prezydent Eduard Szewardnadze zwrócił się o pomoc do Departamentu Wywiadu w zorganizowaniu przetrutu jednego z czeczeńskich dowódców polowych do Czeczenii³¹. Gdy były generał dywizji i oficer KGB, sekretarz gruzińskiej Rady Bezpieczeństwa Narodowego, popełnił w lutym 2002 roku samobójstwo, w związku z podejrzeniami o związki z bojownikami czeczeńskimi³², jedna z gazet gruzińskich podała, że jest on ofiarą tajnej wojny wywiadu rosyjskiego³³.

Działania rosyjskie wobec Gruzji w sposób wręcz demonstracyjny i medialny naruszały jej interesy. We wrześniu 2006 roku władze gruzińskie aresztowały 4 rosyjskich wojskowych, podejrzewanych o pracę dla GRU oraz 10 swoich obywateli za szpiegostwo na rzecz Rosji. Według strony gruzińskiej, działalność szpiegowska koncentrowała się głównie na stosunkach z NATO, infrastrukturze transportowej, bezpieczeństwie energetycznym oraz sprawach wojskowych. Reakcja Rosji była natychmiastowa i – jak się wydaje – przesadzona. Minister spraw zagranicznych, Siergiej Ławrow, zażądał natychmiastowego uwolnienia obywateli rosyjskich, odwołał ambasadora i personel dyplomatyczny z Tbilisi oraz zażądał zwołania posiedzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ. Inny incydent wydarzył się w listopadzie 2007 roku, gdy prokuratura postawiła zarzut szpiegostwa przywódcom partii opozycyjnej, którzy podczas wykonywa-

³⁰ Szerzej na temat wywiadowczych aspektów konfliktu rosyjsko-gruzińskiego zob. S. Lefebvre, R. N. McDermot, *Intelligence Aspects of the 2008 Conflict Between Russia and Georgia*, „The Journal of Military Studies” 2009, t. 22, nr 1, s. 4–19.

³¹ L. Fuller, *Georgia Intelligence Chief Admits to Helping Chechen Field Commander Leave Georgia*, RFE/RL Newswire 5 (16 XI 2001).

³² *Idem*, *Georgia National Security Council Secretary Commits Suicide*, RFE/RL, Newswire 6 (25 luty 2002).

³³ *Ibidem*.

nia obowiązków służbowych, podczas spotkań w ambasadzie rosyjskiej, kontaktowali się z dyplomatami – oficerami rosyjskiego wywiadu³⁴.

W maju 2008 roku Federalna Służba Bezpieczeństwa zatrzymała urodzonego w Gruzji Czeczena, który miał być opłacanym gruzińskim agentem zbierającym informacje w celu wspierania antyrosyjskiej rebelii³⁵. W sierpniu 2008 roku FSB oskarżyła wywiad gruziński o prowadzenie aktywnych działań na terenie Rosji, polegających na werbowaniu żołnierzy rosyjskich i grożeniu represjami wobec ich krewnych mieszkających w Gruzji. Gruzini agenci mieli zbudować siatkę wywiadowczą, skierowaną na zdobywanie informacji o działaniach i obiektach rosyjskich na północnym Kaukazie i Osetii Południowej. Według źródeł rosyjskich, 9 agentów gruzińskich prowadzących działalność wywiadowczą zostało zatrzymanych 11 sierpnia³⁶. W tym samym miesiącu FSB aresztowała wyższego rangą oficera pełniącego służbę w Północno-Kaukaskim Okręgu Wojskowym, którego żona i dzieci mieszkały w Gruzji. Według FSB, pod koniec 2007 roku szpiegował on na rzecz Gruzji, interesując się przede wszystkim gotowością bojową wojsk i danymi biograficznymi kadry dowódczej³⁷.

7 sierpnia 2008 roku, po serii zbrojnych potyczek, Gruzja rozpoczęła operację wojskową przeciwko siłom nieregularnym Osetii Południowej. Po wkroczeniu do tego regionu, w wyniku walk o stolicę Cchinwali, w celu przyłączenia jej do Gruzji, śmierć ponieśli żołnierze obecnych tam rosyjskich sił pokojowych oraz ludność cywilna. Przebywający na igrzyskach olimpijskich w Pekinie premier Władimir Putin scharakteryzował powagę sytuacji i zagrożenia bezpieczeństwa Rosji jako „(...) rosyjski 11 września”, czym wywarł duże wrażenie na obecnym tam również prezydencie Stanów Zjednoczonych, George’u Bushu.

Rosyjskie siły zbrojne odpowiedziały na wydarzenia operacją wojskową, której celem było wyparcie sił gruzińskich z Osetii Południowej. Po kilku dniach i szybkim uzyskaniu przewagi powietrznej, siły rosyjskie osiągnęły cele operacyjne, wykorzystując słabości szkolonych przez Stany Zjednoczone sił gruzińskich, szczególnie lukę w szkoleniu i wyposażeniu jednostek pomiędzy siłami szybkiego reagowania a pozostałymi komponentami sił zbrojnych. Działania rosyjskie realizowała 58 Armia, licząca około 70 000 żołnierzy, wzmocniona podczas dalszych działań przez elitarny batalion desantowy i jednostki sił specjalnych (około 15 000 żołnierzy), których wspierało 150 czołgów i jednostki artylerii samobieżnej. Jednocześnie Rosjanie siłami trzech wzmocnionych kompanii wojsk powietrznodesantowych (około 1000 żołnierzy) otworzyli drugi front działań bojowych w Abchazji. W ten sposób wojska rosyjskie, opanowując znaczną część terytorium gruzińskiego oraz ustanawiając wzdłuż granicy z separatystycznymi regionami strefy buforowe, pozbawiły Gruzję możliwości rozwinięcia swoich sił³⁸. W wyniku wysiłków dyplomatycznych prezydenta Sarkozy’ego na-

³⁴ Interfax <http://www.interfax.com> (8 XI 2007); „The Georgia Times”, <http://www.geotimes.ge> (4 IX 2008).

³⁵ Interfax <http://www.interfax.com>. (16 V 2008).

³⁶ ITAR-TASS, <http://www.itar-tass.com.eng/> (12 VIII 2009); Interfax, <http://www.interfax.com> (12 VIII 2009).

³⁷ ITAR-TASS, <http://www.itar-tass.com.eng/> (20 VIII 2009); Interfax, <http://www.interfax.com> (20 VIII 2009).

³⁸ S. Lefebvre, R.N. McDermot, op. cit., s. 5.

stąpiło zawieszenie broni, a 26 sierpnia Rosja formalnie uznała niepodległość Osetii Południowej i Abchazji.

Na uwagę zasługuje – wzorowany na dokumentach standaryzacyjnych NATO – sposób kierowania i dowodzenia operacją. Działania rosyjskich pułkowych grup taktycznych nie były koordynowane ani przez struktury dywizyjne, ani armijne, ale przez specjalnie utworzoną grupę sztabową na szczęblu Kaukaskiego Okręgu Wojskowego. Taki sposób dowodzenia i kierowania, okręg wojskowy – dowództwo operacji – taktyczna grupa bojowa, odpowiada koncepcji reform planowania operacyjnego, zbliżonego do kierowania w NATO i Unii Europejskiej w operacjach reagowania kryzysowego i potwierdza, że sojusznicze planowania operacyjne i obronne są przedmiotem głębokich analiz wywiadowczych i sztabowych.

Przedstawiony bardzo ogólnie przebieg konfliktu rosyjsko-gruzińskiego wskazuje na rolę służb wywiadu i kontrwywiadu w zabezpieczeniu działań bojowych sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Błędy popełnione przez wywiad gruziński mogą stanowić cenną wskazówkę dla instytucji bezpieczeństwa RP, a przede wszystkim dla służb wywiadu i kontrwywiadu zarówno wojskowego, jak i cywilnego. Podstawowym błędem, jak się wydaje, była nadmierna koncentracja na zbieraniu informacji o Rosji oraz przeciwdziałanie wywiadowczej penetracji. Zaniedbano natomiast monitorowanie zagrożeń na poziomie wojskowym – taktycznym, operacyjnym i strategicznym – pozwalających na oceny i prognozy wywiadowcze niezbędne do podjęcia stosownych, wyprzedzających decyzji politycznych.

W czasach prezydentury, a obecnie premierostwa Władimira Putina, rosyjskie służby specjalne zyskały na sile i znaczeniu. Jednym z przykładów jest ustanowienie, po ataku terrorystycznym w Biełstanie w 2003 roku, Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego, który przyznaje Federalnej Służbie Bezpieczeństwa duże uprawnienia, czyniąc ją czołową instytucją nadzorującą życie społeczne oraz funkcjonowanie administracji³⁹. Zarówno FSB, jak i inne instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo (Służba Wywiadu Zagranicznego, Federalna Straż Graniczna i Wojska Graniczne, Federalna Agencja Łączności, Departament Antyterrorystyczny Ministerstwa Spraw Zagranicznych) zostały wzmocnione kadrowo oraz przyznano im szersze kompetencje. Działalność FSB – wbrew nazwie sugerującej, iż jest to instytucja bezpieczeństwa wewnętrznego – nie ogranicza się to terytorium Federacji Rosyjskiej. W FSB utworzono pion wywiadu zagranicznego, którego zadaniem jest planowanie i prowadzenie tajnych operacji na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw raz krajów uznawanych za rosyjską strefę wpływów.

W latach 2005-2007 Kreml przeprowadził głęboką reformę Głównego Zarządu Rozpoznania Sztabu Generalnego (GRU) – wywiadu wojskowego. Instytucję tę przeniesiono do nowoczesnych budynków, wyposażonych w najnowszy sprzęt techniczny i informatyczny oraz ustanowiono Centrum Kierowania Operacjami, które w realnym czasie przekazuje informacje wspierające proces decyzyjny. Intencją reformy GRU była centralizacja funkcji strategicznych i taktycznych. Zadania wy-

³⁹ *Special Features on Russian Intelligence. FSB-KGB Mirror*, „Eye Spy” 2008, nr 54.

wiadu wojskowego rozszerza znacznie i przyznaje dodatkowe uprawnienia przyjęta w lutym 2006 roku „Ustawa antyterrorystyczna”, która umożliwia siłom zbrojnym przeprowadzenie ataku na obiekty za granicą, podejrzewane o działalność terrorystyczną. Zgodnie z tą ustawą siły zbrojne mogą prowadzić działania w obronie praw obywateli rosyjskich za granicą oraz chronić ich przed zagrożeniami terrorystycznymi. Uprawnienie to może przybierać różne formy, włącznie ze wsparciem rosyjskich sił pokojowych wykonujących zadania w misjach zagranicznych. Zdolność sił rosyjskich do tego typu działań jest sprawdzana podczas różnych ćwiczeń, np. „Kaukaska Rubież” sierpniu 2008 roku⁴⁰.

Zagrożenia teleinformatyczne dla funkcjonowania systemu politycznego RP

Coraz bardziej realne stają się dla Polski zagrożenia w sferze teleinformatycznej. Rośnie zagrożenie operacjami mającymi na celu dezorganizację kluczowych systemów informatycznych instytucji rządowych RP, niektórych sfer sektora prywatnego, pracujących na rzecz systemu bezpieczeństwa państwa, a także operacjami związanymi z penetracją baz danych i prowadzeniem działań dezinformacyjnych. Należy liczyć się z usiłowaniami rozpoznania i łamania ochrony kluczowych systemów teleinformatycznych, pozyskiwaniem dostępu do danych przez podmioty do tego niepowołane oraz zakłócaniem normalnego ich funkcjonowania, w tym kradzieżą tożsamości i sabotażem. Szczególnie znaczenie w zapobieganiu tym zagrożeniom ma ochrona informacji niejawnych przechowywanych lub przekazywanych w postaci elektronicznej⁴¹.

Od kilku lat stale wzrasta także poziom wykorzystywania nowoczesnych środków łączności przez ugrupowania terrorystyczne. Stan ten tworzy niszę działań zwanych cyberterroryzmem, który – najogólniej ujmując – oznacza bezprawny atak lub zagrożenie atakiem na komputery, sieci informatyczne oraz przechowywane w wersji elektronicznej bazy danych i informacji⁴². Prawdopodobne jest wykorzystywanie stron www, na których prezentowane są zaszyfrowane, zrozumiałe dla wybranych i wtajemniczonych osób informacje. Do tej pory sieci informatyczne nie były obiektem ataku ze strony ugrupowań terrorystycznych. Namiastkę ataku na system informatyczny państwa, dokonanego przez hakerów oraz inspirowanego prawdopodobnie przez władze rosyjskie, odczuła dolegliwie Estonia w czasie sporu z Rosją o cmentarz żołnierzy radzieckich. Kraj ten z trudem poradził sobie sam z problemem ataku cybernetycznego, ale zwrócił się jednocześnie o pomoc do ekspertów z NATO w celu wypracowania na przyszłość sposobów postępowania w takich sytuacjach⁴³. Nie należy wykluczać, że za kilka lat wyszkoleni fachowo terroryści zajmą się na szeroką skalę atakami na systemy bankowe w celu zdobycia środków finansowych oraz spróbują zablokować funkcjonowanie giełd lub administracji państwowej.

⁴⁰ S. Lefebvre, R.N. McDermot, op. cit., s. 6-7.

⁴¹ Zob. W. Drogoń, D. Mąka, M. Skawina, *Jak chronić tajemnice? Ochrona informacji w instytucjach państwowych i przedsiębiorstwach prywatnych*, Warszawa 2004, s. 35-36.

⁴² G. Weimann, *Cyberterrorism How Real Is the Threat?*, „Special Report” (United States Institute of Peace) 2004, nr 119, s. 4.

⁴³ *Estonia and Russia A cyber-riot*, „The Economist” 2007, nr z 10 maja.

Informacyjne przygotowanie międzynarodowej działalności przestępczej

Rozważając problematykę zagrożeń wywiadowczych dla funkcjonowania systemu politycznego RP, nie sposób nie patrzeć na to zjawisko z szerszego punktu widzenia, a mianowicie w kontekście ponadnarodowej przestępczości zorganizowanej. Potrzebę takiego spojrzenia uzasadnia to, że współcześnie przestępczość zorganizowana wykazuje tendencję do tworzenia związków i symbiozy ze strukturami państwowymi, gospodarczymi, a także instytucjami bezpieczeństwa państwa, m.in. policją i siłami zbrojnymi. Zjawisko to daje się wyraźnie zaobserwować szczególnie w państwach Wspólnoty Niepodległych Państw, byłej Jugosławii i niektórych krajach Ameryki Południowej. Symbioza to wzajemne przenikanie struktur państwowych i struktur przestępczości zorganizowanej. W miarę jak grupy przestępcze rozwijają swoją działalność, usiłują korumpować urzędników, przenikać do instytucji państwowych oraz kontrolować i wpływać na instytucje bezpieczeństwa państwa. W działaniach przestępczych wykorzystywane są informacje wskazujące na słabe strony elementów systemu politycznego państwa, a zwłaszcza instytucji bezpieczeństwa zajmujących się zwalczaniem przestępczości oraz możliwości swobodnego, bezkarnego działania. W tym znaczeniu wykorzystywanie informacji do działań przestępczych o charakterze ponadnarodowym można rozpatrywać jako swego rodzaju zagrożenie wywiadowcze dla sprawnego funkcjonowania systemu politycznego państwa. W Polsce, a także w innych państwach regionu ekspansywną działalność prowadzi m.in. mafia rosyjska⁴⁴.

Międzynarodowe, zorganizowane grupy przestępcze, stosując siłę lub inne metody wymuszania, wykorzystują struktury działalności gospodarczej, wpływają na polityków, media, administrację publiczną, system prawa i gospodarki⁴⁵. W praktyce działalność przestępcza obejmuje m.in.:

- kradzież pieniędzy, kart kredytowych, samochodów, własności intelektualnej i praw autorskich;
- fałszowanie waluty, kart kredytowych, certyfikatów, znaków handlowych;
- kradzież danych i baz informacyjnych;
- sprzedaż zakazanych towarów i usług: narkotyki, broń, prostytutka, materiały nuklearne, niebezpieczne odpady, know-how;
- przemyt ludzi, towarów, broni;
- defraudacje: piramidy finansowe, obietnice szczególnie wysokich prowizji i odsetek, fikcyjne sprzedaże nieruchomości i gwarancji bankowych;
- korumpowanie polityków, prokuratorów, prawników i bankowców;
- szantaż i wymuszanie;
- morderstwa⁴⁶.

Przeciwstawienie się międzynarodowej przestępczości zorganizowanej wymaga takiego samego podejścia oraz metodologii, jakie stosowane są w służbach specjalnych. Zwalczanie przestępczości zorganizowanej nie jest podstawo-

⁴⁴ A. Weenink, F. van der Laan, *The search for the Russian Mafia Central and Eastern European Criminals in the Netherlands, 1989–2005*, „Trends Organ Crim” 2007, s. 58 i n.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

wym zadaniem kontrwywiadu, ale podobieństwo struktur przestępczych do tajnych instytucji oraz ich międzynarodowy zasięg wymaga zbierania informacji w sposób podobny jak w wywiadzie i kontrwywiadzie⁴⁷. Nie spotkamy w zasadzie publikacji o roli służb specjalnych w zwalczaniu przestępczości, ale zwalczanie określonej kategorii przestępstw o zasięgu międzynarodowym zawarte jest w ustawowych zadaniach wielu wywiadów i kontrwywiadów na świecie. Wydaje się, że przeciwstawienie się tajnych służb państwowych (oczywiście wspólnie z organami policji i ścigania) – poprzez wykorzystanie swoich metod i źródeł – tajnym strukturom przestępczym zwiększy skuteczność takich działań⁴⁸.

Zagrożenia wywiadowcze przeciwko interesom NATO i Unii Europejskiej

Pod koniec kwietnia 2009 roku NATO wycofało akredytację dla dwóch rosyjskich dyplomatów, starszego radcy i attaché, którzy pod przykryciem prowadzili działalność wywiadowczą. Warto zwrócić uwagę, że jeden z Rosjan był synem rosyjskiego dyplomaty w przedstawicielstwie Rosji przy Unii Europejskiej.

Restrykcje wobec personelu akredytowanego w Kwaterze Głównej NATO mają związek z aresztowaniem i skazaniem w lutym 2009 roku na karę 12,5 roku pozbawienia wolności obywatela Estonii Hermana Simma, który, będąc zatrudniony w estońskim ministerstwie obrony, w pionie ochrony informacji niejawnych, przekazywał informacje na temat Sojuszu Północnoatlantyckiego. W toku śledztwa okazało się, że Simm przekazał Rosji ponad 3000 dokumentów. Sprawa szpiega w estońskim Ministerstwie Obrony jest największym tego typu skandalem od zakończenia zimnej wojny. Jedną w licznych konsekwencji incydentu jest przypuszczalnie konieczność kosztownych zmian w systemie zabezpieczeń niejawnych informacji NATO⁴⁹. Biorąc pod uwagę rodzaj ujawnionego szpiegostwa oraz zatrzymanie pracownika Ministerstwa Obrony, który ze względu na pełnioną funkcję z pewnością posiadał wiedzę w przedmiotowym zakresie, dotychczasowy system nie może spełniać właściwie swojego zadania i dlatego konieczne jest dokonanie zmian w stosownych procedurach bezpieczeństwa⁵⁰.

Zdaniem niektórych, przekazane materiały mogły dotyczyć amerykańskiej obrony przeciwrakietowej oraz systemu zabezpieczenia przez atakiem cybernetycznym, którego Estonia doświadczyła. Kraj ten posiada rozwiniętą infrastrukturę informatyczną, a technologią tą posługują się w szerokim zakresie instytucje państwowe, biznes i obywatele. Przypomnijmy – o czym już wspomniano – że w 2007 roku, w odwecie za przeniesienie pomnika upamiętniającego żołnierzy Armii Czerwonej walczących w II wojnie światowej, Estonia była celem ataku cybernetycznego wykonanego – jak się powszechnie przypuszcza – przez stronę rosyjską. W rezultacie tych doświadczeń w Tallinie ustanowiono Centrum Obrony Cybernetycznej, które ma wspierać w tym zakresie wszystkich

⁴⁷ V. Foertsch, *The Role of Counterintelligence in Countering Transnational Organized Crime, Trends in Organized Crime*, 1999, zima, s. 124 i n.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Nato 'expels Russian diplomats' 30 April 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8026794.stm>

⁵⁰ R. Boyes, Russian spy in Nato could have passed on missile defence and cyber-war secrets, Times Online, November 16 2008, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article5166227.ece>

sojuszników. W odpowiedzi na wydalenie dyplomatów rosyjskich, ambasador Kanady, który zgodnie ze zwyczajem, przyznał status dyplomatyczny dyrektorowi i zastępcy dyrektora Biura Informacyjnego NATO w Moskwie, został wezwany do rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, gdzie oświadczono mu, że status dyplomatyczny tych dwóch urzędników wygasi i Rosja nie traktuje ich jako personel dyplomatyczny. Decyzja władz rosyjskich pozostaje w sprzeczności z porozumieniem NATO–Rosja (Memorandum of Understanding), przewidującym rangę dyplomatyczną dla tych dwóch przedstawicieli Międzynarodowego Sekretariatu NATO. Podjęcie takiej decyzji budzi zdziwienie, gdyż na ostatnim szczycie Sojuszu w Strasburgu/Kehl w kwietniu 2009 roku podjęto decyzję o wznowieniu relacji NATO–Rosja⁵¹, zawieszonych po wojnie rosyjsko-gruzińskiej w sierpniu poprzedniego roku.

Na terenie Polski oraz innych państw NATO i UE od wielu lat przebywają kadrowi pracownicy rosyjskich służb specjalnych, którzy posiadają legalne dokumenty tożsamości i wykonują całkowicie legalne czynności, będąc jednocześnie pracownikami wywiadu. Jest to znana od dawna metoda prowadzenia tego typu działalności. Jednocześnie należy liczyć się także z głęboko zakonspirowaną agenturą spośród obywateli krajów NATO i UE. Osoby te funkcjonują jako nie budzący podejrzeń obywatele, cieszący się powszechnym szacunkiem w swoim środowisku zawodowym i miejscu zamieszkania, władają biegle miejscowym językiem, zakładają rodziny, które często nie mają najmniejszego podejrzenia o ich rzeczywistej tożsamości. Informacje na temat tej formy pracy wywiadowczej pojawiają się w mediach sporadycznie. Na uwagę zasługuje wywiad udzielony przez rosyjskiego pułkownika wywiadu Aleksieja Michaiła Kozłowa, który przez dziesiątki lat przebywał w różnych krajach, łącznie z odbyciem kary pozbawienia wolności. Rozmówca pokazuje długotrwały i mozolny proces przygotowania do tego typu działalności. Sugeruje także, że ośrodkiem szkolącym kadry wywiadowcze do funkcjonowania za granicą jest Moskiewski Państwowy Instytut Stosunków Międzynarodowych (Moskowskij Gosudarstwennyj Instytut Mieżdunarodnych Otnoszenij – MGIMO), który przygotowuje – zresztą na bardzo wysokim poziomie – kadry do dyplomacji, ale też pracowników wywiadu w zakresie biegłego posługiwania się językami obcymi oraz znajomości realiów państw, do których mieli być kierowani⁵². Warto zwrócić uwagę, że w MGIMO uczy się 50 języków obcych, w tym 20 rzadkich⁵³.

Neutralizacja zagrożeń wywiadowczych

Oczywiste jest, że nie można wyeliminować zagrożeń wywiadowczych dla funkcjonowania systemu politycznego RP. Zdobywanie informacji o innym kraju, a szczególnie o takim, który nie jest sojusznicznym i jego cele polityczne są sprzeczne, jest wkomponowane w strukturę i zadania każdego państwa oraz

⁵¹ NATO Secretary General Statement on Russian action, http://www.nato.int/cps/en/SID-7E441963-2D5BFF53/natolive/news_54200.htm (6 V 2009).

⁵² Zob. N. Dolgopopolov, *Confessions of an Illegal*, „Russian Life” 2008, nr ze stycznia–lutego, s. 50–59.

⁵³ Informacyjny portal Moskowskiego Gosudarstwennogo Instituta Mieżdunarodnych Otnoszenij MID Rossii, O MGIMO, <http://www.mgimo.ru/about/index.phtml>

służb wywiadu. Państwa monitorują i będą monitorowały funkcjonowanie systemów politycznych innych państw, w kontekście wykrywania rzeczywistych lub potencjalnych, ich zdaniem, zagrożeń. Zagrożenia systemu politycznego można jedynie zminimalizować lub częściowo zneutralizować, wykorzystując różnorodne sposoby. Od zbudowania silnej pozycji w strukturach poważnych i odpowiedzialnych sojuszników, takich jak NATO i Unia Europejska, która minimalizuje straty wynikające z działań wywiadowczych, poprzez umacnianie politycznej, obronnej i ekonomicznej siły państwa, czyniąc go odpornym na nieprzewidywane okoliczności, jak np. zagrożenie zmniejszenia dostaw energii, poprzez profesjonalne służby chroniące narodowe i sojusznicze zasoby informacyjne. W Polsce zadania ochronne w tej dziedzinie wykonuje Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Służba Kontrwywiadu Wojskowego. Obydwie te instytucje prowadzą czynności określone ustawą, polegające na przeciwdziałaniu obcym służbom wywiadowczym. Działalność kontrwywiadowcza obejmuje przedsięwzięcia zarówno ofensywne, jak i defensywne skierowane na zwalczanie różnego rodzaju zagrożeń dla państwa – działań obcych służb wywiadowczych, sabotażu, dywersji, dezinformacji, terroryzmu oraz innym tajnych działań szkodzących interesom RP⁵⁴. Istotną częścią tej aktywności jest ochrona zasobów informacyjnych i własnych struktur sektora bezpieczeństwa – zapobieganie penetracji, sytuowaniu w nich obcej agentury oraz ochrona własnych działań i źródeł osobowych. Kontrwywiad stosuje różne metody pracy – od organizowania systemu podwójnych agentów, kontrolowania i przenikania do instytucji przeciwnika do paraliżowania i niszczenia wrogich struktur⁵⁵.

Kończąc, warto nadmienić, że opublikowanie raportu z likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych nie służy interesom bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Nie kwestionując prawa suwerennego państwa do swobodnego konstruowania własnych służb specjalnych, wydaje się – nie dokonując w tym miejscu analizy naukowej – że ujawniono zbyt wiele informacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa. Informacje zawarte w raporcie podlegały szczegółowej analizie służb wywiadowczych innych państw. Zawierały m.in. nazwiska czynnych kadrowych pracowników służb specjalnych oraz instrukcję o pracy operacyjnej. Mimo iż metody działania operacyjnego opisane w przedmiotowej instrukcji dotyczyły służb wojskowych PRL, należy zwrócić uwagę, że ten obszar charakteryzuje swego rodzaju uniwersalizm metod, stosowanych przez wiele (jeśli nie wszystkie) służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych. W tym przypadku dostarcza on wiedzy o specyfice, słabych i mocnych stronach instytucji polskiego wywiadu i kontrwywiadu. Dowodem potwierdzającym, że ujawnione informacje stanowią przedmiot szerokiego zainteresowania jest przetłumaczenie raportu na język rosyjski i umieszczenie go na rosyjskim portalu internetowym poświęconym służbom specjalnym (<http://www.agentura.ru/>).

⁵⁴ M. Herman, *Intelligence Power in Peace and War*, Londyn 1996, s. 52.

⁵⁵ Zob. G.E. Jelen, *The Defense Disciplines of Intelligence*, „International Journal of Intelligence and Counter-Intelligence” 1990/1992, nr 4, s. 381-398.

Mirosław Minkina

**The intelligence threat to the European Union
and the Northern Atlantic Alliance**

Summary

In the article the author gives some arguments that the source of the biggest intelligence threat to the European Union and NATO, especially for Poland, is the special service of the Russian Federation. These services hold the agent activities in the area of Poland, which are focused on recognizing of the Polish Army, its modernization and adjustment to the NATO's standards. In this situation the best access to the essential information can be delivered by the agency in the arm environment or in its surroundings. The special interest can be focuses on the economic subjects busing with special trade because of their economical and defensive nature. Surely there are issues connected with plans of the elements of the rocket defence sitting in Poland, which are very interesting for Russian secret services. Therefore some agents can be located among the stuff inspecting the building site and the function of this system.